

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Формування фінансової бази суспільного добробуту впродовж усього історичного періоду розвитку сучасної економічної науки залишається однією з найбільш актуальних тем наукових досліджень. Незважаючи на зміну наукових доктрин та уявлень про соціальну справедливість, протиборство ідеологій та політичних переконань, вчені у всі часи важливу роль у забезпеченні суспільного добробуту відводили фінансовим ресурсам держави. Нині, в умовах панування соціальної філософії антропоцентризму, загальносвітовим трендом є концентрація уваги органів влади на питаннях задоволення потреб людини, створення умов для її всебічного розвитку, а тому посилення соціального характеру видатків усіх бюджетів та позабюджетних цільових фондів є об'єктивним явищем.

В Україні з моменту проголошення державної незалежності визначальну роль у забезпеченні суспільного добробуту серед усієї сукупності складових відіграють місцеві бюджети. В умовах реалізації ринкових перетворень, коли супутня їм економічна криза призвела до руйнування основи суспільного добробуту й загострення соціальних проблем, місцеві бюджети виявились фінансовим підґрунтям для матеріальної підтримки населення, яке опинилося за межами гідного існування, стали джерелом ресурсів для виживання соціальної сфери. В теперішній час, хоча за абсолютними обсягами видатків соціального призначення місцеві бюджети поступаються іншим суспільним фондам, за охопленням населення різними формами соціальної підтримки і ступенем впливу на їхній добробут їм належить безумовна першість.

Фундаментальні теоретико-методологічні й інституційні засади використання грошових коштів на реалізацію соціальної функції держави висвітлені у працях І. Бентама, Г. Беккера, К. Вікселя, Д. Вінча, Ф. Гайєка, Дж. Гелбрейта, А. Ельмера, Л. Ерхарда, А. Маршалла, Дж. С. Мілля, А. Мюллер-Армака, Р. Ноузика, В. Парето, В. Петті, А. Пігу, Дж. Роулза, Г. Сіджвіка, Ж. Ш. Сімонді, Р. Тітмуса та інших. Серед сучасних зарубіжних дослідників, які займаються вивченням цієї проблематики, необхідно відзначити Дж. Вейт-Вілсона, Е. Денісона, М. Ніхаус, Ф. Ноймана, Дж. Сакса, А. Сена, С. Р. Тейбора, Л. Турроу, Т. Шульца.

На сучасному етапі розвитку суспільства питання використання коштів місцевих бюджетів на задоволення соціальних потреб та оцінювання їх ефективності стали предметом дослідження у наукових працях вітчизняних вчених В. Андрущенко, А. Баланди, О. Василика, В. Гейця, І. Гнибіденко, В. Дем'янишина, О. Кириленко, Е. Лібанової, І. Луніної, О. Макарової, В. Мандибури, Л. Момотюк, А. Монаєнка, О. Новікової, В. Опаріна, К. Павлюк, О. Пищуліної, Д. Полозенка, О. Рожка, В. Тропіної, В. Федосова, С. Юрія, а також російських науковців Л. Абалкіна, А. Дуганова, В. Левашова, Н. Рімашевської, Л. Циркаевич.

Незважаючи на значну розробленість обраної проблематики, у науковій літературі все ж бракує досліджень, присвячених висвітленню взаємозв'язку між видатками місцевих бюджетів і рівнем суспільного добробуту, оцінюванню їх соціальної ефективності. Більшість наукових розробок присвячені розкриттю загальних проблем функціонування місцевих бюджетів, їхньому оцінюванню з позицій реалізації повноважень органів місцевого самоврядування. Досі не вирішені

питання підвищення якості планування видатків соціального призначення, посилення зв'язку між динамікою видатків на соціальні потреби й індикаторами соціального розвитку, покращення методики оцінювання ефективності видатків соціального призначення та інші. Актуальність зазначених проблем, науково-теоретична цінність і практична корисність їхнього вирішення зумовили вибір теми дисертації, визначили мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою частиною комплексних держбюджетних науково-дослідних тем кафедри фінансів «Фінансова політика в стратегії соціально-економічного розвитку України» (номер державної реєстрації 0105 U 000861) і «Формування фінансового механізму сталого розвитку України» (номер державної реєстрації 0110 U 008613), а також фундаментальної науково-дослідної роботи кафедри міжнародних фінансів за темою «Концептуальні засади розвитку бюджетного процесу в умовах демократичних та економічних перетворень» (номер державної реєстрації 0109 U 000048). Особистий внесок автора полягає у розробленні пропозицій щодо вдосконалення теорії й практики здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення з метою підвищення ефективності використання бюджетних коштів і більш повного задоволення суспільних потреб.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у поглибленні теоретичних засад та оцінюванні практики здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення, а також у розробці науково-обґрунтованих практичних рекомендацій з питань їхнього вдосконалення та створення підґрунтя для підвищення суспільного добробуту.

Досягнення окресленої мети передбачає виконання таких *завдань*:

- поглибити розуміння сутності та доповнити класифікацію видатків місцевих бюджетів соціального призначення;
- охарактеризувати організаційно-правове забезпечення видатків місцевих бюджетів соціального призначення;
- розкрити і узагальнити підходи до оцінювання ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення;
- проаналізувати діючу практику планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення та визначити її недоліки;
- оцінити вітчизняні реалії здійснення видатків місцевих бюджетів на забезпечення основ життєдіяльності людини;
- виявити ключові тенденції використання коштів місцевих бюджетів на здійснення просвітницьких видатків;
- розробити науково обґрунтовані рекомендації з удосконалення порядку планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення;
- визначити заходи, спрямовані на вдосконалення практики здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення для підвищення ефективності використання коштів та досягнення суспільного добробуту.

Об'єктом дослідження є видатки місцевих бюджетів в умовах формування соціально-орієнтованої ринкової економіки.

Предмет дослідження – теоретичні та практичні засади видатків місцевих бюджетів соціального призначення.

Методи дослідження. Дослідження базується на діалектичному й системному підходах до вивчення теоретичних засад і практики здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення. У процесі написання роботи застосовано такі методи: наукової абстракції та аналогії, прийоми індукції та дедукції, групування – при обґрунтуванні категорійно-поняттєвого апарату (перший розділ); порівняння, аналізу та синтезу, емпіричного і графічного аналізу, прийоми середніх та відносних величин – в процесі оцінювання практики планування і здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення, аналізу їхньої ефективності (другий розділ); методи економіко-математичного моделювання, формалізації, ідеалізації і наукового абстрагування – при розробленні пропозицій щодо вдосконалення планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення і практики їх здійснення в контексті підвищення ефективності використання бюджетних коштів і забезпечення суспільного добробуту (третій розділ).

Теоретичну базу дисертації формують фундаментальні напрацювання світової економічної та фінансової науки, праці вітчизняних і зарубіжних вчених з питань використання коштів місцевих бюджетів на суспільні потреби.

Інформаційну базу дисертації складають вітчизняні нормативно-правові акти з питань функціонування видатків місцевих бюджетів, дані Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, звітність Головних фінансових управлінь Вінницької, Тернопільської та Хмельницької обласних державних адміністрацій.

Наукова новизна одержаних результатів. У процесі дослідження отримано такі найбільш суттєві наукові результати, які розкривають особистий внесок автора у поглиблення концептуальних засад здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення та складають наукову новизну роботи:

удосконалено:

– трактування економічної сутності поняття «видатки місцевих бюджетів соціального призначення». Доведено, що вони є, з одного боку, основним засобом реалізації соціальної функції держави й спрямовані на підвищення суспільного добробуту та з іншого – проявом функцій державних фінансів. Такий підхід акцентує увагу на тісному зв'язку між соціальною функцією держави і видатками бюджетів соціального призначення, що дає можливість більш чітко сформулювати їхню мету та сприяє об'єктивному оцінюванню результатів;

– класифікацію видатків місцевих бюджетів соціального призначення з виокремленням таких ознак: за видами суспільних потреб – видатки на забезпечення основ життєдіяльності людини та видатки просвітницького характеру; за часовим критерієм – видатки з тимчасовим і стійким ефектом. Такий підхід дає змогу вказати на кінцеву мету здійснення видатків соціального призначення і тривалість ефекту, розширює інформаційну базу для удосконалення практики управління ними;

– порядок планування видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я шляхом введення коригуючих коефіцієнтів урахування рівня захворюваності та стимулювання до формули визначення їхніх обсягів. Такий підхід дає можливість врахувати вплив усіх чинників, які визначають стан здоров'я населення адміністративно-територіальної одиниці, а також динаміку результативних

показників, що сприятиме об'єктивному визначенню потреби у видатках бюджетів на охорону здоров'я;

– підходи до трактування поняття соціальної ефективності видатків шляхом виокремлення її кількісного і якісного аспектів. Згідно з першим аспектом вона вимірюється фінансовими показниками і характеризує обсяг суспільних благ і послуг, наданих за рахунок коштів бюджету на одного реципієнта, а також співвідношення між зміною соціальних індикаторів та приростом бюджетних видатків; згідно з другим аспектом ефективність вимірюється нематеріальним ефектом від здійснених видатків;

дістало подальший розвиток:

– оцінювання ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення в контексті впровадження індикаторів, які визначають рівень задоволення населення результатами від їх здійснення, а також визначення інтегрального коефіцієнта ефективності. Такий підхід дає змогу забезпечити урахування ступеня відповідності обсягів та результатів цих видатків потребам населення та більш об'єктивне оцінювання їхньої ефективності;

– обґрунтування необхідності врахування низки принципів при здійсненні видатків місцевих бюджетів соціального призначення: відповідності соціальним стандартам і гарантіям, достатності, стабільності, раціональності, адекватності, повноти, що забезпечує високу ефективність використання коштів і належне задоволення суспільних потреб;

– трактування сутності поняття «фінансування видатків місцевих бюджетів соціального призначення» як безповоротного і безоплатного виділення коштів з місцевих бюджетів на реалізацію державних і місцевих програм, спрямованих на забезпечення матеріальних, освітніх та духовно-культурних потреб громадян з метою підвищення на цій основі суспільного добробуту. На відміну від наявних, такий підхід чітко визначає кінцеву мету видатків соціального призначення, яка полягає у досягненні суспільного добробуту.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані у роботі наукові підходи, висновки і пропозиції поглиблюють теоретичні засади видатків місцевих бюджетів соціального призначення, дають змогу визначити напрями вдосконалення практики їхнього здійснення для підвищення суспільного добробуту і ефективного використання бюджетних коштів.

Пропозиції здобувача використані Головним фінансовим управлінням Тернопільської ОДА при підготовці висновків щодо виконання місцевих бюджетів області стосовно оцінювання ефективності видатків соціального призначення (довідка № 5-01/61-2077 від 19.11.2012 р.).

Рекомендації автора використані управлінням соціальної політики Тернопільської міської ради при підготовці пропозицій Міністерству соціальної політики щодо посилення адресності соціальних виплат (довідка № 2332/ 13.2 від 07.11.2012 р.).

Наукові розробки автора щодо застосування запропонованих коригуючих коефіцієнтів до фінансового нормативу бюджетної забезпеченості використані Головним фінансовим управлінням Хмельницької ОДА при підготовці рекомендацій Міністерству фінансів України стосовно вдосконалення методики

планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення (довідка № 06-16/3459/1 від 19.11.2012 р.).

Окремі положення дисертаційної роботи впроваджені у навчальний процес Тернопільського національного економічного університету (довідка № 126-24/3224 від 02.11.2012 р.).

Особистий внесок автора. Дисертаційна робота є одноосібно виконаною науковою працею. Науково-практичні висновки та пропозиції, винесені на захист, отримані автором самостійно і є його науковим здобутком.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження доповідалися та обговорювалися на наукових семінарах кафедри фінансів Тернопільського національного економічного університету і наукових конференціях, зокрема на: міжнародних науково-практичних конференціях: «Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки» (м. Тернопіль, 2007 р.), «Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін» (м. Тернопіль, 2009 р.), «Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки України» (м. Луцьк, 2011 р.); всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Проблеми розвитку економіки і підприємництва в Україні в контексті міжнародних інтеграційних процесів» (м. Тернопіль, 2005 р.), «Теорія та практика ринкових перетворень: економічний та соціальний контекст» (м. Вінниця, 2008 р.), «Актуальні проблеми фінансової системи України» (м. Черкаси, 2009 р.), «Перспективи розвитку фінансової системи України» (м. Тернопіль, 2012 р.); наукових конференціях професорсько-викладацького складу: «Проблеми фінансової теорії та практики в постстабілізаційний період» (м. Тернопіль, 2006 р.), «Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період» (м. Тернопіль, 2007 р., 2008 р.); «Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах світової економічної кризи» (м. Тернопіль, 2009 р., 2010 р.); «Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ» (м. Тернопіль, 2011 р., 2012 р.).

Публікації. Найважливіші результати дисертаційної роботи викладено у 26 наукових працях загальним обсягом 9,56 д. а. З них 10 наукових праць відображають основні наукові результати дисертації (5,32 д. а.), 14 – праці апробаційного характеру (2,48 д. а.). Окремі висновки і положення дисертації використано при підготовці 2-х колективних монографій (особистий внесок складає 1,76 д. а.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел з 364 позицій на 42 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 283 сторінки, основний зміст викладено на 185 сторінках. Дисертація містить 6 рисунків на 6 сторінках та 11 додатків на 55 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «**Концептуально-теоретичні та організаційно-правові засади видатків місцевих бюджетів соціального призначення**» досліджено економічну сутність і призначення видатків місцевих бюджетів соціального призначення та їхню роль у розбудові соціальної держави; розкрито теоретико-методологічні засади і механізм здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення, охарактеризовано підходи до оцінювання їхньої ефективності.

Теоретичною основою дослідження видатків місцевих бюджетів соціального призначення є вчення про соціальну державу. Його ідеологічним базисом є концепція людського розвитку, яка пропагує відхід від патерналізму, стимулювання людини до активної життєвої позиції, посилення її особистої відповідальності за рівень власного достатку, забезпечення розвитку індивіда. На підставі узагальнення ідей концепції людського розвитку сформульовано фінансові пріоритети розбудови соціальної держави.

На основі узагальнення наукових підходів до трактування сутності вихідних понять «видатки місцевих бюджетів» та «соціальна функція держави» подана власна інтерпретація дефініції «видатки місцевих бюджетів соціального призначення». Обґрунтовано складну економічну природу цих видатків, які є, з одного боку, основним засобом реалізації соціальної функції держави й спрямовані на підвищення суспільного добробуту та з іншого – виявом функцій державних фінансів. Доведено, що через ці видатки реалізуються: функція алокації, адже вони є джерелом фінансування потреб, які не можуть бути задоволені у необхідному обсязі суб'єктами ринкового сектору економіки; трансфертна функція – оскільки за допомогою видатків соціального призначення здійснюється цілий спектр перерозподільних заходів, якими охоплено більшість населення; стабілізаційна функція – адже з допомогою цих видатків стає можливим вирівнювання добробуту різних верств суспільства, зниження рівня бідності та соціальної напруги.

З метою удосконалення управління видатками місцевих бюджетів соціального призначення рекомендовано класифікувати їх за ознаками, які вказують на зв'язок із суспільним добробутом: а) за видами суспільних потреб; б) за часовим критерієм. За першою ознакою запропоновано виділяти видатки на забезпечення основ життєдіяльності та видатки просвітницького характеру; за другою – видатки з тимчасовим і стійким ефектом.

Значну увагу приділено дослідженню організаційно-правового забезпечення видатків місцевих бюджетів соціального призначення. Нормативні акти, які регламентують практику здійснення цих видатків, запропоновано розмежувати на кілька груп: законодавство непрямої дії, яке закріплює соціальні права громадян та встановлює соціальні стандарти і гарантії; законодавство, яке регламентує компетенцію місцевих органів влади і самоврядування щодо здійснення видатків місцевих бюджетів; законодавство, яке безпосередньо регулює бюджетні відносини та процес здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення.

З'ясовано, що нормативно-правова база видатків місцевих бюджетів соціального призначення характеризується низкою суттєвих недоліків, а саме: вибірковістю та непослідовністю в імплементації норм міжнародних договорів, які

закріплюють зобов'язання держави з дотримання соціальних прав людини; нерозробленістю частини соціальних стандартів, які мають бути основою для розрахунку фінансових нормативів бюджетної забезпеченості; декларативним характером норм, які закріплюють зобов'язання держави щодо фінансування галузей соціальної сфери, котрі продукують суспільні послуги для населення; суперечністю правових актів, які регламентують розподіл повноважень і відповідальність органів місцевої влади і самоврядування щодо реалізації соціальних прав громадян; нестабільністю, складністю та вибіркоким характером законодавчих норм, які регламентують розподіл міжбюджетних трансфертів; необґрунтованістю частини показників, що використовуються для оцінювання результатів виконання бюджетних програм та ін.

Зважаючи на те, що передумовою належного здійснення видатків місцевих бюджетів є формування відповідного механізму, у роботі визначено зміст механізму здійснення видатків бюджету соціального призначення та виокремлено його складові: забезпечувальну, оперативну та ретроспективну підсистеми.

Системне вивчення питання оцінювання ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення засвідчило, що його складність спричинена багатоаспектністю отриманого ефекту та дією низки обставин: відсутністю єдиного адекватного вимірника, наявністю часового лагу та ефектом синергії. З'ясовано, що чіткого розуміння завдань і методології оцінювання ефективності видатків бюджету досі не вироблено, як і показників, які б об'єктивно пов'язували динаміку виділених коштів з отриманим результатом. Обґрунтовано доцільність оцінювання соціальної ефективності видатків соціального призначення у якісному та кількісному аспектах.

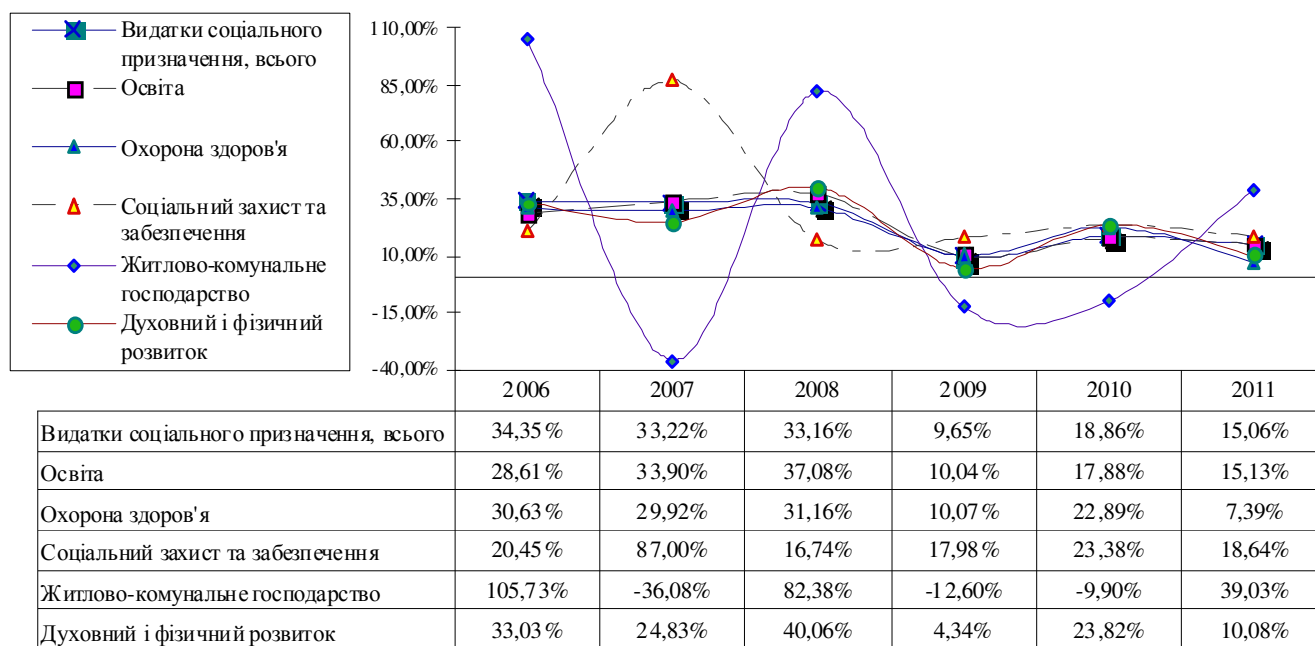
Вивчення різних методів оцінювання ефективності видатків засвідчило, що більшість з них призначені для визначення не фактичної, а проектної ефективності. Можливість вирішити цю проблему дає використання програмно-цільового методу виконання місцевих бюджетів. У дисертації наголошено на перешкодах його впровадження в Україні. Обґрунтовано, що головною умовою об'єктивності оцінювання є формування адекватної системи індикаторів ефективності. Акцентовано на фрагментарності індикаторів, визначених чинним законодавством, та запропоновано доповнити їхній перелік тими, які вказують на відповідність видатків бюджетів соціального призначення потребам населення.

У другому розділі **«Діюча практика здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення в Україні»** проаналізовано реалії та окреслено проблеми планування видатків соціального призначення, а також висвітлено практичні аспекти здійснення видатків на забезпечення основ життєдіяльності людини та видатків просвітницького характеру.

Планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення в Україні здійснюється переважно нормативним методом, а застосування інших методів має обмежений характер. З'ясовано, що передбачене ще у 2003-2004 рр. впровадження програмно-цільового методу планування досі стримується низкою чинників, серед яких: недостатня розробленість частини соціальних стандартів, відсутність методики складання довготермінових планів, показників результативності та ефективності бюджетних програм та ін.

У роботі виявлено, що фінансовий норматив бюджетної забезпеченості, який дає змогу забезпечити простий та прозорий алгоритм планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення, в сучасних умовах визначається відповідно до наявних ресурсів бюджетної системи без урахування реальної потреби у коштах, а тому залишається винятково технічним інструментом розподілу бюджетних ресурсів без реальних економічних розрахунків. Обґрунтовано доцільність вдосконалення практики використання коригуючих коефіцієнтів до фінансового нормативу бюджетної забезпеченості, що передбачає оптимізацію їхньої кількості, підвищення обґрунтованості й прозорості розрахунку.

Оцінювання динаміки планових видатків місцевих бюджетів соціального призначення засвідчило, що вирішальний вплив на неї справляють тенденції в оплаті праці. Найвищі темпи приросту планових видатків на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист збігалися в часі з черговими етапами впровадження Єдиної тарифної сітки тарифів та коефіцієнтів оплати праці в бюджетній сфері, або ж з черговим підвищенням соціальних стандартів, обумовленим як тенденціями розвитку економіки країни, так і особливостями суспільно-політичної ситуації в державі (рис. 1).

Рис. 1. Темпи приросту планових видатків соціального призначення місцевих бюджетів України за 2006-2011 рр.

Оцінювання рівня відхилення фактичних видатків бюджетів соціального призначення від планових, а також практики уточнення видатків бюджету засвідчує погіршення якості їхнього планування. Впродовж останніх років масштаби розбіжностей між розрахунковими і реальними показниками видатків суттєво зросли (особливо щодо видатків спеціального фонду бюджетів), що не може пояснюватися винятково об'єктивними причинами. Фактичні видатки місцевих бюджетів соціального призначення зі спеціального фонду в 2007-2011 рр. перевищували розрахункові в середньому в 1,1-1,3 рази, в тому числі на освіту – в 1,2-1,3 рази, охорону здоров'я – в 1,4-1,9 рази. Аргументовано, що причиною цього є свідоме заниження планових видатків на початку року на випадок ускладнень з

наповненням бюджету та їхнє подальше корегування з метою приведення до реальних показників виконання. Зроблено висновок про збереження в Україні практики адміністративного управління видатками місцевих бюджетів соціального призначення.

Вивчення динаміки видатків місцевих бюджетів на забезпечення основ життєдіяльності людини вказало на їх диференціацію за напрямками використання коштів. За 2007-2011 рр. швидкими темпами зростали видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення (до 41,9 млрд. грн., або в 2,2 рази), охорону здоров'я (до 38,7 млрд. грн., або в 1,9 рази), а видатки на житлово-комунальне господарство збільшились до 8,4 млрд. грн., або лише на 61,4% (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка фактичних видатків соціального призначення
місцевих бюджетів України за 2007-2011 рр., млрд. грн.**

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	Приріст видатків 2011/2007 рр.	
						млрд. грн.	%
Видатки всього, в т. ч.:	104,85	139,00	136,25	159,78	180,99	76,14	72,62
Видатки соціального призначення, т. ч.:	77,76	102,39	111,48	133,16	154,93	77,17	99,24
Житлово-комунальне господарство	5,18	8,52	7,23	4,59	8,36	3,18	61,39
Охорона здоров'я	20,40	26,19	29,03	36,01	38,74	18,34	89,90
Духовний та фізичний розвиток	3,70	5,00	5,11	6,36	6,92	3,22	87,03
Освіта	29,18	39,41	42,85	50,98	59,02	29,84	102,26
Соціальний захист і соціальне забезпечення	19,30	23,27	27,26	35,22	41,89	22,59	117,05

У роботі встановлено, що незважаючи на швидке нарощування видатків місцевих бюджетів на соціальний захист їхня ефективність досить низька. Це пояснюється такими чинниками: превалюванням форм пасивної соціальної підтримки, екстенсивним розширенням переліку видів соціальних виплат при збереженні їхнього незначного розміру, низьким рівнем адресності та ін. Поряд з цим виявлено, що звичним явищем у фінансуванні соціального захисту з місцевих бюджетів є накопичення заборгованості за видатками впродовж перших місяців року та її погашення наприкінці року шляхом суттєвого збільшення видатків. Аргументовано, що така практика має різко негативні наслідки як соціального, так і економічного характеру.

Аналіз видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я засвідчив, що попри значне збільшення в останні роки, їхні обсяги не задовольняють навіть мінімальних потреб галузі. Від 3/4 до 9/10 обсягу видатків бюджетів різних рівнів спрямовується на оплату праці, сплату єдиного соціального внеску, оплату комунальних послуг, тоді як фінансування лікувального процесу залишається на низькому рівні. Виявлено, що у складі видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я видатки розвитку становлять, в середньому, тільки 1-4%, що веде до деградації матеріально-технічної бази медичних закладів та ставить під сумнів існування галузі у майбутньому. Наведено основні чинники, які зумовлюють низьку ефективність

видатків бюджетів на охорону здоров'я, серед яких: збереження надмірної мережі та персоналу медичних закладів; застосування застарілих методів фінансування; недостатня увага до фінансування профілактики захворювань тощо.

Аналіз практики здійснення видатків місцевих бюджетів на житлово-комунальне господарство засвідчив, що її головними проблемами залишаються нестабільність фінансування, зниження інвестиційної складової видатків та ін. У зв'язку з цим обґрунтовано доцільність розробки стійких бездотаційних механізмів фінансування житлово-комунальної інфраструктури з наданням гарантій соціального захисту для населення з низькими доходами.

У роботі доведено, що видатки на задоволення інтелектуальних та духовно-культурних потреб громадян в сучасних умовах належать у місцевих бюджетах до найбільш пріоритетних. За період 2007-2011 рр. видатки на освіту збільшились до 59,0 млрд. грн., або в 2,0 рази, на культуру, мистецтво і спорт – до 6,9 млрд. грн., або в 1,9 рази, а їхня сумарна частка зросла з 31,4% до 36,4% сукупних видатків місцевих бюджетів. При цьому виявлено тенденцію до прискореного зростання видатків загального фонду бюджетів порівняно зі спеціальним фондом, що вказує на зниження ролі власних доходів у формуванні фінансової бази закладів освіти і культури. Аргументовано, що для сфери освіти така ситуація свідчить про підвищення рівня доступності послуг, а для культури і мистецтва – про неналежне використання можливостей з мобілізації коштів від господарської діяльності та низьку затребуваність населенням пропонованого культурного продукту.

Результати досліджень підтвердили, що у здійсненні видатків на освіту і духовно-культурний розвиток є недоліки, притаманні видаткам на інші галузі соціальної сфери: нестабільність фінансування; поточний характер видатків та зниження їхньої інвестиційної складової; низький ступінь кореспонденції між обсягами видатків і досягнутими якісними результатами. Доведено, що підвищення ефективності використання коштів місцевих бюджетів на освіту і культуру вимагає оптимізації мережі таких закладів; залучення громадськості до контролю за використанням коштів; забезпечення доступності послуг; впровадження методів фінансування, які посилюють зв'язок між результатами роботи і виділеними коштами.

У третьому розділі **«Стратегічні орієнтири вдосконалення видатків місцевих бюджетів соціального призначення в умовах утвердження сталого розвитку України»** окреслено пріоритети реформування практики здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення, визначено підходи до удосконалення практики їхнього планування та оцінювання ефективності.

Доведено, що процес становлення ринкових відносин у соціальній сфері був значною мірою зведений до руйнації системи державного патерналізму, що поглибило соціальні проблеми. У зв'язку з цим визначено напрями реформування практики здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення:

- вдосконалення порядку їхнього планування й прогнозування;
- диверсифікація методів використання коштів на задоволення соціальних потреб, впровадження схем фінансування, які передбачають зв'язок між обсягами видатків та результатами надання суспільних послуг;

– вдосконалення порядку оцінювання результативності й ефективності здійснення видатків соціального призначення, коригування за його результатами управлінських рішень у царині соціальної політики.

Аргументовано, що вдосконалення планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення вимагає вирішення проблем базового та методологічного рівнів. У першому випадку необ'єктивність планування видатків обумовлена відсутністю консенсусу щодо того, яку модель соціальної держави слід розвивати і спричиненою цим розмитістю меж соціальної відповідальності держави. Невідповідність економічних можливостей держави та декларованих соціальних зобов'язань змушує її шукати шляхи обмеження соціальних видатків, що спотворює реальні розміри потреби у коштах на надання суспільних благ. У зв'язку з цим рекомендовано вдосконалити порядок розрахунку прожиткового мінімуму введенням комбінованого нормативно-структурного методу визначення його розміру та поступовим приведенням його структури до оптимальних параметрів.

В рамках вирішення проблем методологічного характеру запропоновано вдосконалити порядок планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення шляхом введення коригуючого коефіцієнта урахування рівня захворюваності населення при розрахунку видатків на охорону здоров'я; коефіцієнтів стимулювання при плануванні видатків на надання суспільних послуг і впровадження прозорої схеми розподілу інвестиційних субвенцій на цілі соціального розвитку.

Обґрунтовано, що використання коригуючого коефіцієнта урахування рівня захворюваності населення дає змогу врахувати дію усіх чинників, які впливають на рівень захворюваності населення і встановлює прямий зв'язок між контингентом споживачів відповідної послуги та видатками на її надання. Обчислення такого коефіцієнта запропоновано здійснювати за формулою:

$$K_{D_i} = \sum_{N=1}^{21} \overline{C_{DN_i}} \times \overline{W_{DN_i}}, \quad (1)$$

де: K_{D_i} – коригуючий коефіцієнт урахування рівня захворюваності населення;

$\overline{C_{DN_i}}$ – середній за останні три роки коефіцієнт співвідношення рівнів захворюваності D на хвороби N класу мешканців i -го регіону та України;

$\overline{W_{DN_i}}$ – середній за останні три роки ваговий коефіцієнт хвороб N класу в i -му регіоні в t -му році;

N – кількість класів захворювань, взятих до розрахунку (за Міжнародним класифікатором хвороб $N = 21$).

Запропонований порядок дає можливість спрямувати більший обсяг коштів у регіони з високим рівнем захворюваності населення, а розрахунок коригуючого коефіцієнта може базуватися на існуючій статистичній базі.

Вагомим недоліком чинного порядку планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення є відсутність стимулюючої компоненти, яка встановлює залежність між обсягом бюджетних видатків та динамікою результативних показників, на досягнення яких вони спрямовані. У зв'язку з цим, запропоновано

доповнити порядок планування видатків на надання суспільних послуг коефіцієнтом стимулювання (K_{st_i}):

$$K_{st_i} = \frac{1}{\sqrt[5]{\frac{D_{t(i)}}{D_{t-5(i)}}}}, \text{ але якщо } K_{st_i} < 1 \text{ то } K_{st_i} = 1 \quad (2)$$

де: $D_{t(i)}$ – значення індикатора якісного результату видатків місцевих бюджетів соціального призначення (рівень захворюваності, ступінь охоплення послугою та ін.) i -го регіону в t -му році, який перевищує плановому. Встановлене обмеження дасть змогу упередити негативний вплив коефіцієнта на обсяг видатків для регіонів, у яких спостерігається зниження індикатора якісного результату.

В економічній науці одним із найбільш дискусійних питань є складання соціального бюджету. Аргументовано, що використання поняття «соціальний бюджет» є недоцільним, адже прямої кореспонденції між видами доходів бюджету і видатками соціального призначення немає. У зв'язку з цим запропоновано ввести поняття «соціальна квота» бюджету як частка його видатків соціального призначення та встановити її параметри в межах певного інтервалу, що визначатиме мінімальну та максимальну частку цих видатків у відповідному бюджеті.

У роботі обґрунтовано, що прогнозування видатків місцевих бюджетів соціального призначення є передумовою системності й послідовності соціальної політики у середньостроковому періоді. Встановлено математичну залежність видатків соціального призначення від низки чинників:

$$y = 0,2288 \cdot x_1^{-0,2115} \cdot x_2^{0,8406} \cdot x_3^{0,389}, R = 0,9994 \quad (3)$$

де: y – обсяг видатків місцевих бюджетів соціального призначення; x_1 – обсяг номінального валового внутрішнього продукту; x_2 – обсяг доходів населення; x_3 – обсяг доходів місцевих бюджетів.

Зроблено прогноз відповідних видатків на 2013-2016 рр., який дає підстави очікувати їх стійкого збільшення (з 187,2 млрд. грн. у 2013 р. до 240,7 млрд. грн. у 2016 р.). Високе значення коефіцієнта кореляційного зв'язку між досліджуваними показниками [$R = 0,9994$] підтверджує адекватність залежності та її придатність для формулювання економічних висновків.

Аргументовано, що підвищення ефективності використання коштів місцевих бюджетів на соціальний захист населення вимагає реалізації завдань, які передбачатимуть посилення його адресності через внесення змін до порядку призначення соціальних виплат і надання пільг. Порівняння різних методів адресування соціальних виплат довело, що найбільш оптимальним у вітчизняних умовах було б використання комбінованого підходу до їхнього призначення, який поєднує ознаки індикативного таргетування й перевірки доходів. При цьому обґрунтовано доцільність спрощення порядку перевірки доходів при призначенні соціальних виплат шляхом впровадження бального методу, ефективність якого доведена досвідом інших країн.

Оцінювання напрямів реформування системи соціальних пільг довело, що оптимальним варіантом для впровадження в Україні є скорочення переліку видів соціальних пільг в поєднанні з введенням обов'язкової перевірки доходів заявника при їхньому призначенні. Обґрунтовано доцільність заміни пільг на систему

адресних грошових допомог, що найбільше відповідає критерію соціальної справедливості та матиме позитивні економічні наслідки.

Реформування практики фінансування суспільних послуг з місцевих бюджетів має передбачати вдосконалення організаційно-управлінських аспектів їхнього надання, а також зміну механізму фінансування. Обґрунтовано доцільність оптимізації мережі закладів соціальної сфери та наголошено на її можливих негативних наслідках: обмеженні доступності базових суспільних послуг для значної частини населення, зниженні їхньої якості та ін. Поряд з цим, в рамках вдосконалення організаційно-управлінських аспектів надання суспільних послуг, запропоновано забезпечити відокремлення їх замовника і постачальника, перейти до подушного фінансування, змінити економіко-правовий статус закладів соціальної сфери, а також організувати залучення громадськості до управління коштами, які направляються з місцевих бюджетів на надання суспільних послуг.

Зважаючи на важливість об'єктивного оцінювання ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення, у роботі запропоновано доповнити перелік оціночних показників групою індикаторів, які характеризують відповідність отриманого ефекту від видатків потребам населення (оцінка населенням якості та доступності певного виду освітніх, медичних послуг та ін.). Також розроблено порядок визначення інтегрального коефіцієнта ефективності видатків бюджету соціального призначення, обґрунтовано доцільність та переваги його застосування.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і розроблено нові шляхи вирішення актуальної наукової проблеми вдосконалення видатків місцевих бюджетів соціального призначення. Отримані результати дослідження дають підстави сформулювати такі висновки і пропозиції:

1. Ґрунтовний аналіз наукових поглядів на роль держави у забезпеченні соціально-економічного розвитку засвідчив, що в сучасних умовах місцеві бюджети розглядаються як одне із найважливіших джерел фінансування соціальної функції держави. Складність формулювання сутності видатків місцевих бюджетів соціального призначення пов'язана з винятковою дискусійністю розуміння вихідних понять «видатки бюджету» і «соціальна функція держави». Узагальнення різних підходів науковців дало можливість сформулювати власну дефініцію цього комплексного економічного поняття та чітко виокремити мету, яка полягає у підвищенні суспільного добробуту. Розкрито складну економічну природу видатків місцевих бюджетів соціального призначення, через які реалізується соціальна функція держави та, водночас, виявляється дія функцій державних фінансів. Доповнено перелік ознак класифікації видатків місцевих бюджетів соціального призначення такими, які дають змогу наголосити на специфіці суспільних потреб, що задовольняються, а також стійкості ефекту від їх здійснення. Сформульовано принципи здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення та розкрито їхній зміст.

2. Через семантичну складність поняття «ефективність» та дискусійність розуміння корисного результату видатків бюджетів соціального призначення

універсальний підхід до оцінювання їхньої ефективності досі відсутній. Вивчення різних підходів до оцінювання видатків бюджету довело доцільність застосування програмно-цільового методу виконання місцевих бюджетів та оцінювання ефективності їхніх видатків у розрізі соціальної та економічної складових, а також визначення останньої у кількісному та якісному аспектах. Встановлено, що головною умовою об'єктивності оцінювання є формування адекватної сукупності індикаторів ефективності та обґрунтовано доцільність урахування показників, які вказують на відповідність видатків бюджетів соціального призначення потребам населення.

3. В процесі здійснення аналізу практики планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення виявлено недоліки, які знижують об'єктивність розрахованих показників й обумовлюють недостатню ефективність використання бюджетних коштів, а саме: розрахунок видатків на підставі нормативів, які не мають належного наукового обґрунтування; невідповідність соціальних зобов'язань держави та її фінансових можливостей; фрагментарний характер та непублічна процедура встановлення коригуючих коефіцієнтів до фінансового нормативу бюджетної забезпеченості; низька якість планування через адміністративне управління видатками і значну залежність місцевих бюджетів від трансфертних доходів. Доведено, що в сучасних умовах головним чинником, який впливає на процес планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення, є динаміка основних соціальних стандартів.

4. Динаміка видатків місцевих бюджетів соціального призначення свідчить про швидке нарощування як видатків на забезпечення основ життєдіяльності людини, так і видатків просвітницького характеру. Однак, вона тісно кореспондується зі змінами суспільно-політичної ситуації в країні та має переважно інфляційну природу. Виявлено, що в сучасних умовах практика здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення має низку недоліків, які знижують ефективність використання бюджетних коштів, а саме: переважно поточний споживацький характер видатків та порушення ритмічності їх здійснення; продовження політики екстенсивного розширення видів соціальних трансфертів за рахунок бюджетних коштів, домінування у їхньому складі форм пасивної матеріальної підтримки населення; збереження застарілих методів фінансування соціальної сфери, які не передбачають зв'язку між динамікою видатків і результатами їхньої роботи; відсутність стимулів для оптимізації мережі установ соціальної сфери та підвищення якості послуг, які ними надаються.

5. Вихідною умовою підвищення ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення є вдосконалення порядку їхнього планування в контексті вирішення двох рівнів проблем: базового характеру, спричинених відсутністю консенсусу щодо моделі соціальної держави, яка має бути представлена в країні; методологічного характеру, пов'язаних з вадами порядку розрахунку бюджетних показників. Запропоновано вдосконалити порядок планування видатків на охорону здоров'я шляхом використання коефіцієнта коригування відповідно до рівня захворюваності населення, що сприятиме врахуванню дії усіх чинників, які визначають потребу у таких видатках. Також обґрунтовано доцільність введення до порядку планування видатків соціального призначення коефіцієнта стимулювання і впровадження формалізованої методики розподілу інвестиційних субвенцій на

соціальні цілі, що сприятиме встановленню зв'язку між динамікою видатків і результатами роботи закладів соціальної сфери, а також дотриманню принципів соціальної справедливості при розподілі бюджетних коштів.

6. Підвищення ефективності використання коштів місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення вимагає посилення адресності соціальних виплат та впорядкування соціальних пільг, що фінансуються з місцевих бюджетів. Порівняння різних методів адресування соціальних виплат дало можливість вказати на доцільність використання комбінованого підходу до їх призначення, який поєднує ознаки індикативного таргетування і прямої перевірки доходів. Крім цього, наведено аргументи на користь реформування системи соціальних пільг та сформульовані його основні завдання, які мають полягати у скороченні переліку видів пільг; впровадженні механізму їхнього адресування; вдосконаленні обліку споживання пільгованих благ; поступовому переході від натуральних пільг до системи адресних грошових виплат. Доведено, що такі заходи дадуть змогу відновити соціальну справедливість та підвищити ефективність використання бюджетних коштів при наданні соціальної підтримки громадянам, і, водночас, не матимуть негативного впливу на стан місцевих бюджетів.

7. Дослідження дисбалансів використання коштів місцевих бюджетів на надання суспільних послуг дало підстави визначити пріоритетні напрями його реформування, а саме: вдосконалення організаційно-управлінських аспектів надання послуг; зміна механізму їхнього фінансування; розробка порядку оцінювання ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення. Реалізація першого напрямку має передбачати: оптимізацію мережі й персоналу закладів соціальної сфери; юридичне та організаційне розмежування процесу постачання послуг шляхом відокремлення їхнього замовника і продуцента; демократизацію управління видатками на надання послуг через залучення громадських інститутів до прийняття фінансових рішень. До передумов підвищення ефективності витрачання коштів бюджету при розмежуванні повноважень розпорядника коштів і продуцента послуг віднесено зміну економіко-правового статусу закладів соціальної сфери, надання їм господарської та фінансової автономії при забезпеченні контролю органами влади та громадськістю.

8. Реформування механізму фінансування послуг має полягати у впровадженні таких методів виділення коштів, які передбачають чітку залежність між обсягом видатків та результативними показниками; вдосконаленні схеми оплати праці зайнятих у соціальній сфері та ін. Вказано на позитиви й недоліки використання подушної оплати послуг і застосування методу «глобального бюджету» у фінансуванні окремих галузей соціальної сфери.

9. Наявні методики оцінювання результативності бюджетних програм непридатні для розрахунку ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення, тому обґрунтовано доцільність розробки окремого алгоритму її визначення. Запропоновано власний перелік індикаторів оцінки ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення, який об'єднує показники продуктивності, результативності, якості та відповідності соціальним потребам. Розроблено формалізований порядок розрахунку інтегрального коефіцієнта ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення і вказано на переваги його застосування.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Булавинець В. М. Бюджетне забезпечення соціально-економічного розвитку регіону / В. М. Булавинець // Вісник Хмельницького національного університету. – 2005. – Вип. 3(66). – Т. 1. Економічні науки. – С. 89-90 (0,12 д.а.).
2. Булавинець В. М. Окремі аспекти функціонування місцевих бюджетів в Україні / В. М. Булавинець // Галицький економічний вісник. – 2005. – № 2(6). – С. 136-142 (0,45 д.а.).
3. Булавинець В. М. Теоретичні засади бюджету як регулятора соціально-економічного розвитку / В. М. Булавинець // Наукові записки: Збірник наукових праць. Серія «Економіка». – Вип. 8. – Ч. 1. – Острого: Вид-во НУ «Острозька академія», 2006. – С. 14-23 (0,51 д.а.).
4. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних та соціальних трансформацій: Монографія / [Кириленко О. П., Тулай О. І., Кізіма Т. О.]; за ред. О. П. Кириленко. – Тернопіль: ТНЕУ, «Економічна думка», 2008. – Із змісту: Булавинець В. Видатки місцевих бюджетів на соціальні заходи в реалізації концепції людського розвитку. – С. 291-304 (0,91 д. а.).
5. Булавинець В. М. Місцеві бюджети як джерело фінансування людського розвитку / В. М. Булавинець // Світ фінансів. – 2008. – Вип. 4 (17). – С. 166-174 (0,7 д.а.).
6. Булавинець В. М. Актуальні проблеми теорії і практики соціального захисту населення / В. М. Булавинець // Світ фінансів. – 2009. – Вип. 4 (21). – С. 122-127 (0,51 д.а.).
7. Булавинець В. М. Теоретичні засади соціального розвитку та роль держави у його фінансовому забезпеченні / В. М. Булавинець // Фінансова система України: Збірник наукових праць. – Острого: Вид-во НУ «Острозька академія». – 2010. – Вип. 13. – С. 177-185 (0,49 д.а.).
8. Булавинець В. М. Програмно-цільовий метод – необхідна умова підвищення ефективності соціальних видатків місцевих бюджетів / В. М. Булавинець // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – Чернівці-Луцьк: ЧТЕІ КНТЕУ, 2011. – Вип. 2 (42). – Ч. 2. – Т. 2. Економічні науки. – С. 94-100 (0,47 д.а.).
9. Булавинець В. М. Теоретичні засади видатків соціального призначення з місцевих бюджетів / В. М. Булавинець // Світ фінансів. – 2011. – Вип. 4. – С. 81-90 (0,68 д.а.).
10. Булавинець В. М. Оцінювання ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення: теоретичні аспекти / В. М. Булавинець // Фінанси. Банки. Інвестиції. – 2012. – Вип. 2. – С. 33-39 (0,72 д. а.).
11. Розвиток бюджетного процесу в умовах економічних перетворень: Монографія / [С. І. Юрій, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко та ін.]; за ред. С. І. Юрія і В. Г. Дем'янишина. – К.: Кондор-Видавництво, 2012. – Із змісту: Булавинець В. М. Планування та оцінка ефективності соціальних видатків місцевих бюджетів в умовах програмно-цільового методу. – С. 151-161 (0,85 д. а.).
12. Булавинець В. М. Напрями підвищення ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення в умовах економічних перетворень / В. М. Булавинець // Світ фінансів. – 2012. – Вип. 3. – С. 46-55 (0,67 д.а.).

Опубліковані праці апробаційного характеру

13. Булавинець В. М. Шляхи удосконалення бюджетного забезпечення соціально-економічного розвитку на локальному рівні / В. М. Булавинець // [Проблеми розвитку економіки і підприємництва в Україні в контексті міжнародних інтеграційних процесів]: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 26-27 травня 2005 р.). – Тернопіль, 2005. – С. 15-17 (0,11 д. а.).

14. Булавинець В. М. Проблеми бюджетного забезпечення на локальному рівні / В. М. Булавинець // [Проблеми фінансової теорії та практики в постстабілізаційний період]: матер. наук. конф. проф.-викл. складу (м. Тернопіль, 13 квітня 2006 р.). – Тернопіль: ТДЕУ, 2006. – С. 38-40 (0,11 д. а.).

15. Булавинець В. М. Сучасний стан соціальної інфраструктури та її бюджетне забезпечення / В. М. Булавинець // [Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в постстабілізаційний період]: матер. наук. конф. проф.-викл. складу (м. Тернопіль, 18 квітня 2007 р.). – Тернопіль: ТНЕУ, 2007. – С. 29-31 (0,16 д. а.).

16. Булавинець В. М. Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку України: окремі аспекти / В. М. Булавинець // [Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки]: матер. I Міжн. наук.-практ. конф. мол. вчених (м. Тернопіль, 24-26 жовтня 2007 р.). – Тернопіль: ТНЕУ, 2007. – С. 182-184 (0,12 д. а.).

17. Булавинець В. М. Соціальні пріоритети бюджетної політики в Україні / В. М. Булавинець // [Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період]: матер. наук. конф. проф.-викл. складу (м. Тернопіль, 16 квітня 2008 р.). – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – С. 20-23 (0,17 д. а.).

18. Булавинець В. М. Роль місцевих бюджетів у фінансуванні людського розвитку / В. М. Булавинець // [Теорія та практика ринкових перетворень: економічний та соціальний контекст]: Зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 20-22 березня 2008 р.). – Т. 3. – Вінниця: ВІЕ ТНЕУ, 2008. – С. 67-69 (0,15 д. а.).

19. Булавинець В. М. Видатки місцевих бюджетів на охорону здоров'я – важливий чинник людського розвитку / В. М. Булавинець // [Актуальні проблеми фінансової системи України]: Зб. тез доп. та вист. VI Всеукр. наук.-практ. конф. мол. вчених, асп. і студ. (м. Черкаси, 24 квітня 2009 р.). – Т. 1. – Черкаси: ЧДТУ, 2009. – С. 30-32 (0,21 д. а.).

20. Булавинець В. М. Бюджетне фінансування освіти: проблеми сьогодення / В. М. Булавинець // [Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах світової економічної кризи]: матер. наук. конф. проф.-викл. складу (м. Тернопіль, 15 квітня 2009 р.). – Тернопіль: ТНЕУ, 2009. – С. 13-16 (0,22 д. а.).

21. Булавинець В. М. Соціальний захист населення: проблеми фінансового забезпечення / В. М. Булавинець // [Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін]: матер. міжн. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 22-23 жовтня 2009 р.). – Тернопіль, ТНЕУ, 2009. – С. 204-208 (0,25 д. а.).

22. Булавинець В. М. Методи оцінювання результативності бюджетних видатків соціального призначення / В. М. Булавинець // [Методологічні проблеми

фінансової теорії та практики в умовах економічної нестабільності]: матер. наук. конф. проф.-викл. складу. – Тернопіль: ТНЕУ, 2010. – С. 23-27 (0,23 д. а.).

23. Булавинець В. М. Соціальні видатки місцевих бюджетів як джерело подолання бідності в Україні/ В. М. Булавинець // [Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ]: матер. наук. конф. проф.-викл. складу. – Тернопіль: Видавничий центр «Вектор», 2011. – С. 95-99 (0,26 д. а.).

24. Булавинець В. М. Впровадження програмно-цільового методу у бюджетний процес на місцевому рівні: теоретичні та практичні аспекти / В. М. Булавинець // [Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки України]: матер. IV Міжн. наук.-практ. конф. (м. Луцьк). – Луцьк: ВІЕМ, 2011. – С. 247-249 (0,2 д. а.).

25. Булавинець В. М. Проблеми планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення / В. М. Булавинець // [Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ]: матер. наук. конф. проф.-викл. складу (м. Тернопіль, 10-11 квітня 2012 р.). – Тернопіль: Видавничий центр «Вектор», 2012. – С. 12-15 (0,17 д. а.).

26. Булавинець В. М. Проблеми здійснення видатків місцевих бюджетів на духовний та фізичний розвиток / В. М. Булавинець // [Перспективи розвитку фінансової системи України]: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 19-20 квітня 2012 р.). – Тернопіль: ТНЕУ, 2012. – С. 117-119 (0,12 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Булавинець В. М. Видатки місцевих бюджетів соціального призначення. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Тернопільський національний економічний університет Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Тернопіль, 2012.

У дисертації проведено комплексне дослідження теоретичних засад та практики здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення, запропоновано напрями їхнього удосконалення.

Розкрито сутність та нормативно-правові засади видатків місцевих бюджетів соціального призначення, доповнено класифікацію та з'ясовано їхню роль у розбудові соціальної держави. Обґрунтовано призначення і структуру механізму здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення. Узагальнено підходи до оцінювання ефективності видатків бюджету, визначено критерії його об'єктивності в частині видатків соціального призначення.

Проаналізовано проблеми планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення, практику їхнього здійснення та ефективність у розрізі видатків на забезпечення основ життєдіяльності та видатків просвітницького характеру. Розглянуто напрями реформування видатків місцевих бюджетів соціального призначення в контексті вдосконалення їхнього планування та підвищення ефективності.

Ключові слова: місцеві бюджети, видатки, соціальна функція держави, бюджетне планування, фінансовий норматив бюджетної забезпеченості, ефективність, соціальні стандарти, суспільний добробут, суспільні послуги.

АННОТАЦИЯ

Булавинец В. М. Расходы местных бюджетов социального назначения. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Тернопольский национальный экономический университет Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины, Тернополь, 2012.

В диссертации проведено комплексное исследование теоретических основ и практики осуществления расходов местных бюджетов социального назначения, предложены направления их совершенствования.

Раскрыта сущность и нормативно-правовые основы расходов местных бюджетов социального назначения, определена их роль в развитии социального государства. На основе обобщения научных подходов к определению сущности понятий «расходы местных бюджетов» и «социальная функция государства» в работе предложена собственная интерпретация дефиниции «расходы местных бюджетов социального назначения» и обоснована сложная экономическая природа этих расходов, являющихся основным средством реализации социальной функции государства и, одновременно, выступающих инструментом проявления функций государственных финансов. Предложено дополнить классификацию расходов местных бюджетов социального назначения признаками, подчеркивающими специфику потребностей, которые удовлетворяются с их помощью, а также степень устойчивости достигнутого эффекта. Обосновано назначение и составляющие механизма осуществления расходов местных бюджетов социального назначения.

Обобщены теоретические подходы к оценке эффективности расходов бюджета, обоснована целесообразность оценки их экономической и социальной эффективности, последнюю предложено определять в количественном и качественном аспектах. Определены принципы формирования системы индикаторов эффективности расходов местных бюджетов социального назначения, предложено дополнить их перечень показателями, указывающими на соответствие этих расходов потребностям населения.

Проанализирована практика планирования расходов местных бюджетов социального назначения, отмечены ее недостатки. Доказана целесообразность совершенствования практики использования корректирующих коэффициентов финансового норматива бюджетной обеспеченности в части оптимизации их количества, повышения обоснованности и прозрачности расчета.

На основе мониторинга осуществления расходов местных бюджетов социального назначения в разрезе расходов на обеспечение жизнедеятельности человека и расходов просветительского характера выявлено наиболее существенные недостатки: нестабильность и нарушение ритмичности финансирования; преимущественно текущий характер и снижение инвестиционной составляющей расходов; слабая корреспонденция между объемами расходов и качественными

результатами. В связи с этим, сделаны выводы о низкой эффективности осуществления расходов местных бюджетов социального назначения и целесообразности их реформирования.

Рассмотрены направления реформирования расходов местных бюджетов социального назначения в контексте совершенствования их планирования и повышения эффективности. В частности, предложено изменение порядка планирования расходов социального назначения путем введения корректирующего коэффициента учета уровня заболеваемости населения при расчете расходов на здравоохранение; коэффициентов стимулирования – при планировании расходов на предоставление всех общественных услуг, а также внедрение прозрачной схемы распределения инвестиционных субвенций на цели социального развития. В работе сформулирован перечень предложений, направленных на повышение эффективности расходов местных бюджетов социального назначения в части усиления адресности социальной защиты, сокращения системы социальных льгот, оптимизации сети учреждений социальной сферы, совершенствования организационно-управленческих аспектов предоставления общественных услуг.

Ключевые слова: местные бюджеты, расходы, социальная функция государства, бюджетное планирование, финансовый норматив бюджетной обеспеченности, эффективность, социальные стандарты, общественное благосостояние, общественные услуги.

ANNOTATION

Bulavynets V. M. Local budgets expenditures for social purpose. – Printed as manuscript.

Thesis for a candidate degree in the field of Economic Sciences by specialty 08.00.08 – Money, Finance and Credit. – Ternopil National Economic University, the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine, Ternopil, 2012.

The thesis contains a comprehensive study of theoretical principles and practices of local budgets expenditures for social purpose, directions of their improving.

The essence and legal framework of local budgets expenditures for social purpose have been examined, supplemented by classification and clarified their role in the development of the welfare state. Purpose and structure of the mechanism of local budgets expenditures for social purpose are formulated and their principles are proposed. Theoretical approaches to evaluating the effectiveness of budget expenditures are explored and the criteria of objectivity for local budgets expenditures for social purpose are proposed.

The problems of planning of local budgets expenditures for social purpose are analyzed, also current practice and effectiveness of their implementation in terms of expenditure on providing the foundations of life and expenditure of educational character. The ways of reforming of local budgets expenditures for social purpose are considered in the context of improving their planning and increase of efficiency.

Keywords: local budgets, expenditures, social function of the state, budget planning, financial norm of budget provision, efficiency, social standards, social welfare, social services.